

Weimarská ústava (2. časť)¹

Hľadanie identity nového štátu

Neumann, J.*

NEUMANN, J.: Weimarská ústava (2. časť). Hľadanie identity nového štátu. Právny obzor, 104, 2021, č. 5. s. 375 – 388. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2021.5.04>

Weimar constitution (Part 2). Searching for the new state's identity. The main objective of the work is to introduce the Weimar constitution in the historical context of the interwar German republic (1918 – 1933) and at the same time raise the question – which role did this document play in the critical moments of gradual democracy collapse in this state? The second part of the series gives its attention to the process of forming a constitutional identity and defining essential characteristics of the future state.

Key words: Weimar constitution, Hugo Preuß, Reichstag, flag dispute, German Reich (1918 – 1933)

Úvod

Weimarská ústava dodnes patrí k najspornejším ústavným dokumentom 20. storočia. Jej historicko-právne hodnotenie poznamenáva najmä fakt, že nedokázala zabrániť nástupu totalitného nacistického režimu. Časť viny za to niektorí autori pripisujú obsahovým nedostatkom tohto základného dokumentu. Oponenti naopak upozorňujú, že jeho tvorcov tým vystavujeme kritike za udalosti, ktoré nemohli predvídať.

Naším cieľom nie je prihovárať sa v prospech žiadneho z uvedených názorov. Sériou krátkych článkov sa pokúsime obsah Weimarskej ústavy čitateľom priblížiť, a to v konfrontácii s neskorším politickým vývojom medzivojnovej nemeckej republiky. Zameriame sa predovšetkým na priebeh poslaneckých, ako aj odborných diskusií, ktoré sprevádzali formovanie ústavného textu.

Nemecká ríša je republika

Prijatie Weimarskej ústavy predstavovalo v turbulentnom období rokov 1918 – 1919 formálne ukončenie novembrovej revolúcie, ktorá sa tak mohla označiť za úspešnú. Finálnu verziu ústavného dokumentu tvorili dve základné časti. Prvá časť s názvom *Postavenie a úlohy Ríše* definovala charakter štátu a jeho inštitucionálny rámec. Druhá časť nazvaná *Základné práva a povinnosti Nemcov* obsahovala katalóg základných ľudských práv a slobôd.

Poslanci Národného zhromaždenia prijatím ústavy zároveň splnili svoju najdôležitejšiu úlohu. Priebeh rokovaní však odhalil aj výraznú protichodnosť spoločenských predstáv o ideálnej podobe budúceho štátu. Prejavovala sa najmä pri hľadaní odpovedí na kľúčové otázky ústavnej identity.

* JUDr. Jakub Neumann, PhD., Ústav štátu a práva SAV, Bratislava.

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0090 *Právna metodológia pre dobu právneho pluralizmu*.

Malo by ísť o štát unitárny alebo federalistický? O štát sociálny alebo socialistický? Parlamentnú alebo prezidentskú formu vlády? Nemeckú ríšu či republiku?

Opakovane sa pritom možno stretnúť s výhradou, že búrlivé poslanecké diskusie nesprevádzala žiadna ucelená teoretická vízia či koncepcia, ktorá by procesu ústavnej tvorby dokázala dodať potrebnú štruktúru.² Prezentované návrhy odzrkadľovali rozmanité – mnohokrát aj neskrývane naivné – svetonázorové postoje, ktoré sa poslanci pokúšali zapracovať do textu ústavy. Ilustratívnym príkladom môže byť poslanec Friedrich Naumann (DDP), poverený zostavením katalógu ľudských práv. Ten sa v pôvodných verziách svojich návrhov snažil do základného dokumentu zakomponovať vety ako: *„kto nepracuje, nech neje“*, *„väčšina rozhoduje“* alebo *„o cudzincov sa staráme tak, akoby sme chceli, aby sa v cudzine starali o nás“*.³

Definitívna podoba územného členenia, štátnych symbolov či rozsahu právomocí jednotlivých orgánov sa tak v záverečnej fáze rokovaní mnohokrát stávala výsledkom akéhosi „kompromisu z kompromisov“, ktorý sa neskôr ukázal byť nevyhovujúcim pre všetky zúčastnené strany. Ako túto skutočnosť v prípade otázok organizácie štátnej moci výstižne vyjadril historik *H. Winkler* (cit.): *„...pre unitaristov bola Ríša nakoniec príliš federalistická, pre federalistov, naopak, príliš unitárna“*.⁴

Na nečakanú prekážku narazil aj pôvodný zámer hľadať inšpiráciu v ústavách západných krajín. Poslancov postupne odrádzali nielen špecifiká zložitého administratívneho členenia bývalej monarchie – a s tým súvisiaca problematika spravodlivej distribúcie právomoci – ale aj čoraz väčší odpor proti samotnému Západu. Objektívne posúdenie vhodnosti francúzskeho, britského či amerického ústavného modelu totiž pre mnohých nebolo možné oddeliť od skutočnosti, že to boli zástupcovia práve týchto krajín, ktorí sa na jednom z parížskych predmestí predbiehali vo formulácii čo najtvrdších mierových podmienok.

Azda jediným hodnotovým priesečníkom, ktorý v prvej polovici roka 1919 dokázal spojiť poslancov naprieč politickým spektrom, bolo presvedčenie, že Nemecko musí byť republikou. Prejavilo sa to aj na výsledkoch prvých povojnových volieb do Národného zhromaždenia, v ktorých najvyšší počet hlasov pripadol trojlístku demokratických strán (SPD, Centrum, DDP), otvorene sa hlásiacich k spontánnemu „balkónovému“ vyhláseniu republiky Philippa Scheidemanna. Prakticky jedinou prodemokratickou stranou, ktorá vo svojom programe *a priori* neodmietala návrat k monarchii, bola pravicová Nemecká ľudová strana (Deutsche Volkspartei – DVP) na čele s Gustavom Stresemannom. Jej predstavitelia však opakovane zdôrazňovali, že k prípadnej zmene musí viesť zákonný postup, odvolávajúci sa na vôľu ľudu, a nie násilný vojenský prevrat.⁵

² HAARDT, O., CLARK, CH. Die Weimarer Reichsverfassung als Moment in der Geschichte. In DREIER, H., WALDHOF, CH. (Hrsg.) *Das Wagnis der Demokratie. Eine Anatomie der Weimarer Reichsverfassung*. München : Verlag C. H. Beck, 2018, s. 17 – 18.

³ HASS-ZUMKEHR, U. Die Weimarer Reichsverfassung – Tradition, Funktion, Rezeption. In KÄMPER, H., SCHMIDT, H. (Hrsg.) *Das 20. Jahrhundert. Sprachgeschichte – Zeitgeschichte*. Berlin : De Gruyter Verlag, 1998, s. 233 – 234.

⁴ WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933. Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*. 3. Auflage. München : C. H. Beck, 2019, s. 100.

⁵ WINKLER, H. A. *Der lange Weg nach Westen. Deutsche Geschichte I. Vom Ende des Alten Reiches bis zum Untergang der Weimarer Republik*. München : C. H. Beck, 2014, s. 392.

V nemeckej verejnosti však dilemma medzi monarchiou a republikou v revolučných rokoch prakticky vôbec neexistovala. Spor bol v spoločnosti vedený „iba“ o prívlastok, ktorý bude vznikajúcu republiku charakterizovať. Netreba pritom zvlášť zdôrazňovať, že aj jemný gramatický rozdiel v termínoch *sociálna* a *socialistická* dokázal vytvoriť mohutnú priepasť oddeľujúcu dva hlavné ľavicové tábory. Napriek výrazne sa odlišujúcim predstavám o ideálnej podobe spoločenského usporiadania, sympatie k bývalej monarchii nespájali ani jedného z nich.

Túto paradoxnú zhodu ovplyvnil sled viacerých faktorov. Išlo predovšetkým o prehľbujúcu sa úroveň sociálnej biedy spôsobenú vyčerpávajúcim vojenským konfliktom. Pre mnohých tak pád monarchie neznamenal nič iné než odvrátenie hroziaceho hospodárskeho kolapsu. Týždne predchádzajúce potupnej kapitulácii v Compiègne boli pre živiariu nemeckú verejnosť o to náročnejšie, že na povrch sa postupne vynárali informácie o skutočnej situácii na bojiskách, diametrálne sa líšiace od správ, ktorými obyvateľstvo pravidelne zahlcovala masívna štátna propaganda.

Vzniknuté rozčarovanie a nespokojnosť síce vytvárali iba chabé predpoklady na preklenutie celého radu iných ideologických rozdielov, boli však dostatočne presvedčivým argumentom pri rozhodovaní, či sa historická kapitola cisárskej monarchie definitívne uzavrie. Z rovnakého dôvodu sa v marci roku 1920 nestal úspešným ani pokus o jej oživenie, o čo sa vojenským prevratom pokúsila dvojica bývalých generálov Wolfgang Kapp a Walter von Lüttwitz.

Zámerom obsadenia berlínskej vládnej štvrte bolo odštartovanie destabilizačného procesu, na ktorého konci mala mladá nemecká republika kapitulovať pred masami nespokojného obyvateľstva, pridávajúceho sa na stranu pučistov. Tí ráтали aj s podporou armády, ktorej velenie skutočne odmietlo vydať povel na útok. Generál Hans von Seeckt odmietavý postoj údajne vysvetľoval tvrdením, že *rišska armáda nestrieľa na rišsku armádu*.⁶

S čím však pučisti nepočítali, boli milióny robotníkov po celom Nemecku, ktorí na žiadosť vlády okamžite vstúpili do protestného štrajku. Svojím konaním nielenže po pár dňoch ukončili berlínske nepokoje, ale vyslali aj jasný signál, že o návrat monarchie nestoja.

Definitívnu bodku za nádejou, že by monarchia a cisársky rod Hohenzollerovcov mohol novembrové otrasy predsa len ustáť, dali predstavitelia Dohodových mocností, ktorí vo Versailleskej zmluve obvinili cisára Wilhelma II. z *najťažšieho porušenia medzinárodnej morálky a posvätnosti zmlúv*, pripájajúc aj oficiálnu požiadavku o jeho vydanie na súdnu zodpovednosť.⁷

⁶ „...Reichswehr schießt nicht auf Reichswehr“. Bližšie pozri: WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933...*, s. 121.

⁷ „...Die alliierten und assoziierten Mächte stellen Wilhelm II. von Hohenzollern, ehemaligen deutschen Kaiser, unter öffentliche Anklage wegen schwerster Verletzung der internationalen Moral und Heiligkeit der Verträge. Ein besonderer Gerichtshof wird gebildet werden, um den Angeklagten unter Wahrung der wesentlichen Bürgschaften seines Verteidigungsrechtes zu richten.“ Bližšie pozri: *Der Vertrag von Versailles Friedensvertrag (Teil VII – Strafbestimmungen; Art. 227)*. Frankfurt am Main : Ullstein GmbH Verlag, 1978, s. 236.

Deklarovaním Nemeckej ríše za *republiku* hneď v prvom článku Weimarskej ústavy však akoby sa potenciál možnej zhody nenávratne vyčerpal. Dokazuje to aj príspevok poslanca Wilhelma Kahla (USPD), ktorý na jednom z úvodných rokovaní ústavného výboru prišiel s návrhom, aby sa republikánsky charakter štátu premietol aj do názvu ústavy, čo by viedlo aj k zmene samotného štátu. Kahl si uvedomoval, že medzi oboma štátmi budú z historických dôvodov aj naďalej existovať mnohé *spojovacie línie* (Verbindungslinien), zmena názvu by však vyjadrovala vôľu o vznik „nového štátu“ ako výsledku suverénneho rozhodnutia ústavodarného zhromaždenia.⁸

Svojím príspevkom Kahl otvoril tému historicko-právnej kontinuity vznikajúcej republiky s bývalou monarchiou. V tomto duchu formuloval svoju odpoveď aj Hugo Preuß, ktorý sa s Kahlovým návrhom nestotožnil. Na rokovaní poslancom zdôraznil, že (cit.) „...*nová ríša je nielen právnym nástupcom tej starej, je s ňou dokonca identická, zmenená je iba ústavná forma*“.⁹ Kategorické stanovisko *otca* Weimarskej ústavy vyvolalo reakcie aj v odborných kruhoch.

Medzi prvými vstúpil do diskusie významný právny vedec a neskorší rektor Univerzity v Kolíne F. Stier-Somlo, ktorý tvrdil, že diskontinuitu predznamenovalo už revolučné odstránenie pôvodných ústavných orgánov, keďže spolu s nimi nevyhnutne zanikol aj samotný štát – Nemecká ríša (1871 – 1918).¹⁰ Napriek nezmenenému názvu preto, podľa Stier-Somla, nemožno akceptovať predstavu, že by ústava prijatá novovzniknutým ústavodarným orgánom – Národným zhromaždením – dokázala zachovať kontinuitu štátu, ktorého pôvodný inštitucionálny, no najmä hodnotový obsah sama popiera.

Stier-Somlo tým nevedomky vytvoril aj silný argument proti obvineniam Dohodových mocností, čo počas mierových rokovaní ako prví využili zástupcovia Rakúska. Poukázaním na štátoprávnu diskontinuitu medzi Rakúskom – ako suverénnym štátom – a bývalou rakúsko-uhorskou monarchiou sa kancelár Karl Renner snažil víťazné mocnosti presvedčiť, že nový subjekt na medzinárodnej scéne nemôže niesť vinu za vojnové zločiny svojho štátneho predchodcu. Z hľadiska spravodlivosti by ho preto ani nemal postihnúť trest za agresiu spôsobenú štátom, ku ktorého historickému, politickému a právnenému odkazu sa nikto nehlási. Túto, v skutočnosti neľahkú, medzinárodnoprávnu otázku však zástupcovia Dohodových mocností vyhodnotili iba ako zúfalý politický trik a odmietli jej venovať ďalšiu pozornosť.¹¹

V nemeckom prostredí táto téma aj naďalej rezonovala. V úvode *Komentára* k Weimarskej ústave jej venuje pozornosť aj G. Anschütz, ktorý sa na kontinuitu oboch štátov pokúsil nazrieť očami novembrovej revolúcie. Jej hlavným cieľom, podľa Anschütza, nebola snaha o odstránenie samotného *štátu nemeckého národa* (Staatwesen des deut-

⁸ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung der Weimarer Reichsverfassung* (Schriften des Bundesarchivs 78). Düsseldorf : Droste Verlag, 2018, s. 417. (2. Sitzung).

⁹ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 418. (2. Sitzung).

¹⁰ DREIER, H. Verfassungskontroversen der Weimarer Republik. In DREIER, H., WALDHOFF, CH. *Weimars Verfassung – Eine Bilanz nach 100 Jahren*. Göttingen : Wallstein Verlag, 2020, s. 17. Pôvodný zdroj: STIER-SOMLO, F.: *Reichs- und Landesstaatsrecht I*, Berlin-Leipzig: Walter de Gruyter & Co, 1924, s. 51.

¹¹ CONZE, E. *Velká iluze – Versailles 1919 a nové uspořádání světa*. Praha : Euromedia Group, 2021, s. 330 – 331.

schen Volkes), ale malo ísť iba o premenu jeho formy v súlade so *všeobecnou vôľou* (Gemeinwille).¹² Anschütz svoju úvahu vyjadruje jednoduchou skratkou – *ústava sa mení, štát zostáva*.¹³

Súčasný nemecký právny teoretik H. Dreier v tejto súvislosti konštatuje, že presvedčenie o štátoprávnej kontinuite oboch celkov zdieľala väčšina vedeckých autorít Weimarskej republiky.¹⁴ Okrem spomínaného Huga Preuša a Gerharda Anschütza patrili do tejto skupiny aj Richard Thoma, či kontroverzný právny teoretik Carl Schmitt. Posledný menovaný sa nastolenej otázke venoval aj vo svojom najznámejšom diele *Verfassungslehre*, vydanom v roku 1928. Ústavu v ňom označuje za prejav vedomého rozhodnutia o *usporiadaní celku* (Gesamtgestalt), prijatého konkrétnou *politickou jednotou* (politische Einheit).¹⁵ Schmitt pritom vychádza z predpokladu, že vznik politickej jednoty musí prijatiu ústavy predchádzať. Politickú jednotu preto nemožno považovať za „produkt“ ústavy. Jej zánik alebo podstatná zmena preto nemusí existujúcu politickú jednotu nijakým spôsobom ovplyvniť.¹⁶

V kontexte načrtnutej diskusie sa tým nepriamo pridáva na Anschützovu stranu. Zosobnením *politickej jednoty* by v tomto prípade bola predstava nemeckého národa, ako trvalého štátotvorného subjektu, ktorého identita zostáva, napriek dramatickému politickému vývoju, nedotknutá.

Štylisticky kostrbatým spôsobom zakomponovali tento odkaz tvorcovia aj do preambule Weimarskej ústavy, ktorá hneď v úvodnej vete zdôrazňuje jednotu nemeckého ľudu *vo svojich kmeňoch* (in seinen Stämmen). Podľa Anschützovho výkladu má táto nezvyčajná formulácia evokovať pomyselný historický návrat až do obdobia pred rozdelením krajiny medzi dynastické rody (9. – 10. stor.). Zvýraznená tým má byť dlhotrvajúca jednota nemeckého národa na úkor osobitostí (Besonderheiten) odlišujúcich jednotlivé krajiny.¹⁷

Oživujúcim impulzom bolo v tomto smere aj nečakané rozhodnutie poslancov rakúskej Ríšskej rady, ktorí sa ešte v novembri roku 1918 rozhodli pripojiť územie bývalej monarchie k Nemeckej ríši. Spojenie dvoch zanikajúcich a vojnou oslabených monarchií bolo zdanlivo výhodným riešením pre obe zúčastnené strany. Pre tradične katolícke Rakúsko, boriace sa po páde Habsburgovcov s krízou identity, ako aj s hrozbou silnejšieho komunistického hnutia, predstavovalo spojenie s Nemeckou ríšou nádej zažehňania oboch týchto problémov. Pre Nemecko, ktoré počítalo s územnými stratami na konci

¹² ANSCHÜTZ, G. *Die Verfassung des deutschen Reichs vom 11. August 1919 – Ein Kommentar für Wissenschaft und Praxis* (14. Auflage). Berlin : Scientia Verlag Aalen, 1987, s. 1.

¹³ Ibidem.

¹⁴ DREIER, H. *Verfassungskontroversen...*, s. 17.

¹⁵ SCHMITT, C. *Verfassungslehre* (11. Auflage). Berlin : Ducker & Humblot, 2017, s. 21.

¹⁶ „...es können fundamental neue Formen eingeführt werden, ohne daß der Staat, d. h. die politische Einheit des Volkes aufhört.“ SCHMITT, C. *Verfassungslehre...*, s. 21; Naopak, to čo Schmitt odmieta, je podstatná zmena ústavy realizovaná orgánom delegovaného ústavodarcu (pouvoir constitué), ktorého existencia je s ústavným dokumentom nerozlučne spätá. Zmena či popretie identity ústavného dokumentu zo strany takéhoto orgánu by totiž mala za následok aj jeho zánik. Bližšie pozri: KERVÉGAN, J.-F. *Co s Carlem Schmittem?* Praha : Oikymen, 2015, s. 141.

¹⁷ ANSCHÜTZ, G. *Ein Kommentar...*, s. 32; Podobný odkaz v preambule obsahovala aj Ústava Nemeckej ríše z roku 1871, ktorá deklarovala zjednotenie nemeckých krajín do *večného spolku* (ewiges Bund).

mierových rokovaní, bola vidina „zisku“ rozsiahlych oblastí na južných hraniciach z prirodzených dôvodov taktiež prítiažlivá.¹⁸

Paradoxne sa tak napriek vojenskej porážke mohol aspoň čiastočne naplniť pangermánsky sen o *Vel'konemecku* (Großdeutschland), spájajúcom jazykovo a kultúrne spriaznené národy pod jednou strechou.¹⁹

Pripojená krajina mala niest' názov *Nemecké Rakúsko* (Deutschösterreich) a jej súčasťou sa mali stať aj významné pohraničné oblasti s prevahou nemecky hovoriaceho obyvateľstva (napr. Sudety a Tirolsko). S anexiou počítala aj Weimarská ústava, ktorá v článku 61 predvídala okamžité zaradenie zástupcov „nemeckého“ Rakúska do Ríšskej rady ako reprezentačného orgánu spolkových krajín.

Nadšenie, ktoré tento nezvyčajný geopolitický projekt na nemeckej strane vzbudzoval, vyjadruje aj ochota pristúpiť k zmene pôvodnej ríšskej vlajky. Navrhovaná bola výmena trikolór z „čierno-bielo-červenej“ na „čierno-červeno-zlatú“, tak aby sa červená farba, symbolizujúca Rakúsko, ocitla na čestnom mieste v strede. Zástupca „nemeckého“ Rakúska Ludo Hartmann s návrhom okamžite súhlasil. Čierno-červeno-zlatú vlajku označil za symbolický odkaz revolučných rokov 1848 – 1849, počas ktorých sa na parlamentnom zasadnutí v Kostole sv. Pavla (Paulskirche) spoločne prvýkrát stretli reprezentanti rakúskych aj nemeckých krajín.²⁰

No aj napriek súhlasu oboch strán a finalizujúcim prípravám k spojeniu neprišlo, keďže anexiu ešte v roku 1918 rezolútne odmietli všetky Dohodové mocnosti. Hlavným a neskrývaným cieľom versailských rokovaní malo byť oslabenie nemeckej hegemonie na európskom kontinente, nie jej oživenie v priebehu samotného mierového procesu. Britský minister námorníctva Eric Geddes tento zámer vyjadril prirovnaním Nemecka k „...citrónu, ktorý musí byť vytlačený, až budú jadrá škriptať“.²¹

Nesúhlasné stanovisko bolo obratom zakomponované aj do textu Versailleskej, resp. Saintgermainskej zmluvy, čím sa malo do budúca zabrániť opätovnému otváraniu predmetnej otázky. Podpísaním zmlúv sa nemecká strana zaväzovala uznať nezávislosť Rakúska, pričom akákoľvek zmena tohto stavu bola podmienená predchádzajúcim súhlasom Spoločnosti národov.²² Nič na tom nezmenil ani fakt, že najmä Rakúsko takýto prístup bez akýchkoľvek vysvetlení oberal o možnosť využitia práva národov na sebaurčenie, ktorého presadenie patrilo k hlavnej agende amerického prezidenta Woodrowa Wilsona.²³

¹⁸ Versailleská mierová zmluva Nemeckú ríšu nakoniec pripravila o jednu sedminu pôvodného územia a jednu desatinu pôvodného obyvateľstva. Bližšie pozri: WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933*..., s. 91.

¹⁹ Vojenskou agresiou sa o jeho naplnenie počas 2. svetovej vojny pokúšalo aj nacistické Nemecko, k čomu mala dopomôcť aj zmena štátneho názvu. Neoficiálne označenie *Tretia ríša* (Drittes Reich) bolo v roku 1943 nahradené oficiálnym názvom *Vel'konemecká ríša* (Großdeutsches Reich).

²⁰ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 652 (36. Sitzung).

²¹ CONZE, E. *Velká iluze...*, s. 152.

²² „...Deutschland anerkennt die Unabhängigkeit Österreichs und wird sie streng in den durch den gegenwärtigen Vertrag festgesetzten Grenzen als unabänderlich beachten, es sei denn mit Zustimmung des Rates des Völkerbundes.“ Bližšie pozri: *Der Vertrag von Versailles Friedensvertrag (Teil III – Politische Bestimmungen für Europa; Art. 80)*, s. 173.

²³ Vzniknuté rozhorčenie osvetľuje, prečo sa v prevažnej časti rakúskej spoločnosti stretlo oznámenie o pripojení („anšluse“) Rakúska k Nemeckej ríši v roku 1938 s pozitívnymi reakciami, a to aj napriek tomu, že

Sklamanie nemeckej verejnosti bolo značné. Umocňovala ho aj skutočnosť, že s pripojením Rakúska súhlasila väčšina politických predstaviteľov, čo spôsobilo, že verejná mienka nebola oslabená kritikou nesúhlasného tábora. Neoblomný prístup Dohodových mocností v spoločnosti iba zintenzívnil paranoju, že skutočným cieľom vyjednávania nie je iba poníženie, ale aj snaha o definitívne zničenie nemeckého národa. Politické elity preňho našli vyjadrenie v skratke – *finis Germaniae*.

S rovnakou nevôľou vnímala neúspech pripravovanej anexie aj konzervatívna časť poslancov, ktorá však počítala s tým, že spolu so zamietavým stanoviskom Dohodových mocností zanikla aj požiadavka na zmenu ríšskej vlajky. Hugo Preuß, ktorý sa tejto otázke v pôvodných ústavných návrhoch vôbec nevenoval, však trval na ponechaní „čierno-červeno-zlatej“ kombinácie ako oficiálnych farieb Weimarskej republiky. V revolučnej trikolóre nachádzal vyjadrenie nielen demokratických a liberálnych myšlienok, ale aj národnej jednoty, neskalej pruskou dominanciou a rozdeľovaním spoločnosti na základe šľachtického pôvodu.²⁴ Reakcia na seba nenechala dlho čakať.

Poslanec Wilhelm Kahl (DVP) Preuša upozornil, že pod ríšskou „čierno-bielo-červenou“ vlajkou ešte nedávno zomierali nemeckí vojaci na bojiskách, a preto je zachovanie pôvodných farieb vecou národnej hrdosti.²⁵ V podobnom duchu do diskusie vstúpil aj poslanec Clemens von Delbrück (DNVP), ktorý si okamih zjednotenia nemeckých krajín z roku 1871 osobne pamätal. Rozlúčiť sa s farbami, ktoré tento radostný okamih zosobňujú, by považoval za odtrhnutie *kúska srdca* nemeckého ľudu.²⁶

V rozprave zaznievali aj názory preferujúce vytvorenie úplne novej vlajky. Poslanec Hermann Kahmann (SPD) navrhoval červenú vlajku s bielymi hviezdami, čo odôvodnil požiadavkou Spojených štátov na vytvorenie ústavy podľa vzoru amerického náprotivku. Zbytočne tým však iba prilial olej do ohňa. V rozhorčenej reakcii poslanci navrhli, že ak si chce americká strana takýmto spôsobom diktovať podmienky, potom by na seba Kongres mohol pokojne prevziať celú zodpovednosť za prípravu novej ríšskej ústavy.²⁷

Ešte v zárodku sa pokúsil vznikajúcu roztržku utlmiť poslanec Erich Koch-Weser (SPD), ktorý presadzoval, aby sa vyriešenie tejto otázky odsunulo až na obdobie po prijatí základného dokumentu. V súčasnosti by totiž akékoľvek riešenie mohlo privodiť iba neželaný *rozkol národa* (Zerklüftung der Nation), o ktorý nemá nikto záujem.²⁸ Svojím postrehom trafil klince priamo po hlavičke.

V záverečnom hlasovaní síce dokázali liberálne strany presadiť Preušov pozmenený návrh, spor sa tým však iba vyostřil. Dopomohol tomu aj nešikovný pokus o nájdenie

išlo fakticky o vojenskú inváziu. Nadšené víťanie presúvajúcich sa oddielov okupantskej armády zo strany rakúskeho obyvateľstva vytvorilo základ pomenovania tohto nezvyčajného konfliktu ako tzv. *Kvetinovej vojny* (Blumenkrieg).

²⁴ LLANQUE, M. Die Weimarer Reichsverfassung und ihre Staatssymbole. In DREIER, H., WALDHOFF, CH. (Hrsg.) *Das Wagnis der Demokratie – Eine Anatomie der Weimarer Reichsverfassung*. München : C. H. Beck, 2018, s. 89.

²⁵ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 650., (42. Sitzung).

²⁶ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 651. (42. Sitzung).

²⁷ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 421., (3. Sitzung).

²⁸ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 651. (42. Sitzung).

kompromisu, ktorý v ústave ponechával aj pôvodnú, monarchistickú (čierno-bielo-červenú) vlajku. Tá mohla byť v mierne upravenej podobe naďalej využívaná na obchodných lodiach vďaka ľahkej viditeľnosti bieleho stredového pruhu na širom mori.²⁹

Ústavná nejednotnosť štátnych symbolov iba umocnila rozdelenie spoločnosti. Vznikol tzv. *vlajkový spor* (Flaggenstreit), ktorý negatívne poznamenal celé nasledujúce obdobie existencie Weimarskej republiky.

Ľhneď po prijatí ústavy prejavilo nespokojnosť so štátnou symbolikou velenie armády, ktoré sa nikdy nesnažilo skrývať svoje nacionalistické a konzervatívne zmýšľanie. Zatiaľ čo po roku 1918 to bola jeho manifestáciou násilnícka horlivosť, s akou jednotky potláčali akékoľvek ľavicové nepokoje, po prijatí Weimarskej ústavy sa k tomu pridal aj odmietavý postoj časti dôstojníckeho zboru zložiť prísahu na oficiálnu „čierno-červeno-zlatú“ vlajku.³⁰

Nemenej vyostrenú podobu mal *vlajkový spor* aj v samotnej spoločnosti. Postarali sa o ňu najmä predstavitelia krajne pravicových strán (DNVP, NSDAP), ktorí využívali oficiálnu ríšsku vlajku na označenie svojich liberálnych odporcov, vyjadrujúc tak dešpekt aj k samotnej republike.³¹ Svoju propagandu šírili najmä prostredníctvom pútavých (predvolebných) plagátov, ktorých posolstvo bolo jednoduché – zdôrazňoval sa kontrast medzi mocnou Nemeckou ríšou pred rokom 1918 a stavom, v ktorom sa rovnaký štát ocitol po novembrovej revolúcii. Prirodzene, za vinníkov v tomto tradičnom nacionalistickom naratíve neboli označení aktéri zodpovední za rozpútanie svetového konfliktu, ale skupiny, podieľajúce sa na jeho ukončení – liberáli a sociálni demokrati.

Jednoduché farebné odlišenie oboch trikolór sa v relatívne krátkom čase skutočne dokázalo stať symbolom spoločenského rozkolu, pred ktorým Erich Koch-Weser poslancov márne varoval. Do nezávideniahodnej pozície sa oficiálna ríšska vlajka dostala aj z dôvodu, že s ňou jej odporcovia dokázali umne stotožniť všetky negatíva, ktoré hospodársky nepriaznivé obdobie po roku 1918 prinieslo. Naopak, monarchistická čierno-bielo-červená vlajka zostala pred takouto nespokojnosťou neprávom uchránená a v nemalej časti spoločnosti tak mohla aj naďalej evokovať stratenú národnú hrdosť.³²

Štátna symbolika bola od prvých rokov existencie republiky vystavená enormnému tlaku. Prejavoval sa najmä vo forme znevažovania a hanlivých poznámok namierených

²⁹ Aby prišlo k odlišeniu „obchodnej vlajky“ od pôvodnej monarchistickej vlajky, čierno-bielo-červenú trikolóru dopĺňala v ľavom vnútornom rohu zmenšená verzia oficiálnej – „čierno-červeno-zlatej“ ríšskej vlajky.

³⁰ WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933...*, s. 114.

³¹ Stojí za zmienku, že aj nacistická vlajka (čierna svastika v bielom kruhu na červenom podklade) zámerne využívala pôvodnú monarchistickú trikolóru ako symbolu bývalej vojenskej veľmoci. Naopak, Spolková republika Nemecko sa po 2. svetovej vojne (1949) vrátila k „čierno-červeno-zlatej“ vlajke, hlásiac sa tak k demokratickému odkazu medzivojnovej republiky.

³² Z týchto dôvodov krajná pravica neskôr prehodnotila svoj pôvodný nesúhlas a zmenu vlajok dokonca uvítala. Podobný postoj zaujal aj Adolf Hitler, ktorý v diele *Mein Kampf* píše, že (cit.) „...z hĺbky srdca by sme mali ďakovať osudu za to, že milostivo uchránil najslávnejšiu vojnovú vlajku všetkých čias pred tým, aby bola používaná ako plachta najhanebnejšej prostitúcie. Súčasná ríša, predávajúca seba aj svojich občanov, nesmie nikdy používať čestnú, čierno-bielo-červenú vlajku hrdinov.“ Bližšie pozri: HITLER, A. *Mein Kampf*. München : Eher Verlag, 1943, s. 554.

proti oficiálnym ríšskym farbám. V roku 1922 sa tento problém pokúsil legislatívnou cestou vyriešiť Ríšsky snem. Výsledkom bola časť *zákona o ochrane republiky* (Republik-schutzgesetz), ktorá za skutok „hanenia ríšskych farieb“ hrozila porušovateľom až päť-ročným väzením, resp. pokutou do jedného milióna mariek.³³ Parlament tým preukázal ochotu brániť Weimarskú republiku pred jej najradikálnejšími odporcami. Očakávaný efekt sa napriek prejavenej snahe nikdy nedostavil.

Súdy zaujali k vynucovaniu predmetného zákona zdržanlivý postoj a k udeľovaniu tvrdých sankcií nikdy nepristúpili.³⁴ Za hanenie ríšskej vlajky pokrikom „čierna-červená-hovno“ (schwarz-rot-Scheiße) mohol páchatel' počítať s najprísnejšou pokutou 30 mariek, či dokonca priamo s oslobodzujúcim rozsudkom.³⁵

S miernymi trestami vyviazla iba dva roky po prijatí zákona aj celá desiatka obvinených strojcov tzv. pivného puču, ktorého cieľom malo byť zvrhnutie republikánskej vlády a nastolenie nacistického režimu. Pre pučistov bol vzorom úspech Benita Mussoliniho a jeho „pochodu na Rím“, ktorý sa v roku 1922 stal dramatickým predvojom nasledujúceho fašistického štátneho prevratu. Avšak na rozdiel od talianskych náprotivkov sa revolučný marš nemeckých vzbúrencov skončil nekompromisným policajným zásahom už v jednej z mníchovských ulíc.

Hlavného aktéra – Adolfa Hitlera v nasledujúcom procese bavorský sudca Georg Neithardt síce uznal vinným z *vlastizrady* (Hochverrat), udelil mu však najnižší možný trest 5 rokov (a pokutu 200 mariek) s perspektívou rýchleho prepustenia. V rozhodnutí pritom nevyužil § 9 zákona o ochrane republiky, ktorý v prípade cudzích štátnych príslušníkov počítal s ich okamžitým vyhostením.³⁶ Sudca pučistov dokonca nepriamo pochválil, keď v odôvodnení rozhodnutia ozrejmil, že spáchaný čin bol (cit.) „...vykonaný z čistého vlastenectva a najuľachtilejších pohnútok“.³⁷

Podobnými vyjadreniami, ako aj udeľovaním nízkych trestov v prípadoch zjavných pokusov o štátny prevrat súdy často zakrývali vlastný nesúhlas s výsledkami novembrovej revolúcie. Svojou pasivitou tak vytvárali protiváhu snahám o zakotvenie funkčných obranyschopných prvkov do ústavného systému nového štátu.

S porevolučným politickým vývojom vyjadrovala čoraz väčšiu nespokojnosť aj nemecká verejnosť. Opätovne bola na to využívaná symbolika ríšskych farieb. Priamočiarým vyjadrením týchto pocitov bol priebeh osláv zvolenia poľného maršala Paula von Hindenburga za ríšskeho prezidenta v roku 1925, ktorého volebné heslo bolo veľavravné – *der Retter* (záchranca). Davy nadšencov vítali „hrdinu od Tannenbergu“ na námestiach

³³ Hlavným dôvodom prijatia zákona o ochrane republiky (RGBl. I s. 585) bol atentát na ríšskeho ministra zahraničných vecí Walthera Rathenaua zo dňa 24. júna 1922.

³⁴ LLANQUE, M. Die Weimarer Reichsverfassung... In DREIER, H., WALDHOFF, CH. (Hrsg.). *Das Wagnis der Demokratie...*, s. 101.

³⁵ WINKLER, H. A. *Der lange Weg...* s. 427.

³⁶ Gesetz zum Schutze der Republik (§9) – „(...) gegen Ausländer ist auf Ausweisung aus dem Reichsgebiete zu erkennen. Zuwiderhandlungen gegen diese Anordnungen werden mit Gefängnis bestraft.“

³⁷ „...Das Gericht ist zu der Überzeugung gelangt, dass die Angeklagten bei ihrem Tun von rein vaterländischem Geiste und dem edelsten selbstlosen Willen geleitet waren.“ Bližšie pozri: STEGER, B. Der Hitlerprozess und Bayerns Verhältnis zum Reich 1923/24. In *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1977, 25. Jahrgang, Heft 4, s. 465.

s cisárskymi čierno-bielo-červenými vlajkami, vyjadrujúc tak nostalgickú radosť z návratu reprezentanta „starého poriadku“ a prekonania novembrového omylu, ktorý Nemeckú ríšu premenil na vazalský štát západných mocností.³⁸

Očakávania, že by ríšska hlava štátu dokázala napraviť vychýlený smer historického vývoja, neboli v mysliach obyvateľstva iba doznievajúcim reliktom z čias monarchie. Zodpovedal tomu aj atypicky konštruovaný model parlamentnej formy vlády počítajúci s posilneným postavením hlavy štátu.

Úmyslom tvorcov Weimarskej ústavy bolo, aby ríšsky prezident vytváral protiváhu dominantnému parlamentu, ktorého význam posilnila reforma volebného práva z roku 1918. Tá priniesla zrušenie dlhodobo kritizovaného volebného systému tzv. troch tried (Dreiklassenwahlrecht), ktorý rozdeľoval voličov (mužov) podľa výšky odvedených daní a oslaboval tak váhu hlasu najchudobnejšej časti obyvateľstva.³⁹ V reforme volieb do Ríšskeho snemu stanovila pravidlá pomerného volebného systému, garantovala volebné právo ženám a znížila vekovú hranicu pre jeho uplatnenie z 25 na 20 rokov. Voličská základňa sa tým okamžite rozrástla o ďalších vyše 20 miliónov oprávnených voličov.

Ríšskemu snemu tak parlamentné voľby dodávali enormnú demokratickú legitimitu, čo u niektorých poslancov vzbudzovalo obavy. Ako odstrašujúci príklad použil Bruno Ablaß (DDP) ústavný systém tretej Francúzskej republiky, v ktorom sa, podľa jeho názoru, stáva parlament ihneď po voľbách *všemocným* a *nekontrolovateľným* orgánom.⁴⁰ Narážal tým na závislosť výkonných orgánov (vlády a prezidenta) od vôle parlamentu, ktorý im mohol zverenú moc kedykoľvek odňať. Ablaßove obavy mal aj Hugo Preuß.

Pri riešení tejto otázky hľadal inšpiráciu v dielach právneho teoretika Roberta Redsloba, zameriavajúceho sa práve na kritiku ústavného systému tretej Francúzskej republiky.⁴¹ Redslob nesúhlasil s podriadenosťou všetkých štátnych orgánov parlamentu, ktorému je tým dovolené presadiť vlastnú vôľu bez ohľadu na následky. Predslov takýto model nazval tzv. *nepravým parlamentarizmom* (unechten Parlamentarismus), čo však vnímal iba ako eufemistické pomenovanie pre *parlamentný absolutizmus*, resp. *diktatúru parlamentu*.⁴²

³⁸ Výnosom zo dňa 12. marca 1933 nariadil prezident Hindenburg opätovné vyvesovanie monarchistických „čierno-bielo-červených“ vlajok spoločne s nacistickými vlajkami. Výnos mal zostať v platnosti dovtedy, kým nepríde k ukončeniu „vlajkového sporu“ a definitívnemu rozhodnutiu, ako bude štátna vlajka vyzerat'. Bližšie pozri: DREIER, H. *Verfassungskontroversen...*, s. 17.

³⁹ Bohatí obyvatelia s najvyššími odvodmi patrili do prvej triedy, najchudobnejší obyvatelia do poslednej, tretej triedy. Každá z tried si následne zvolila rovnaký počet voliteľov (Wahlmänner), ktorých hlasovanie rozhodlo o tom, kto sa v rámci volebného obvodu stane poslancom v Ríšskom sneme. Vznikala tým nerovnosť vo váhe odovzdaných hlasov, keďže volitelia „prvej triedy“ reprezentovali približne 5 % majetných voličov, zatiaľ čo rovnaký počet voliteľov „tretej triedy“ reprezentoval približne 80 % voličov z nižších sociálnych vrstiev, ktorým zákon navyše negarantoval ani tajnosť volieb. Bližšie pozri aj: MOMMSEN, H. *Die verspielte Freiheit – Aufstieg und Untergang der Weimarer Republik*. Berlin : Ullstein Buchverlage GmbH, 2018, s. 93 – 96.

⁴⁰ KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung...*, s. 560., (22. Sitzung).

⁴¹ KAISER, A.-B. *Die Verfassung der Krisenrepublik*. In DREIER, H., WALDHOFF, CH. (Hrsg.), cit. d., s. 180 – 182.

⁴² FREITAG, C. *Das parlamentarische Regierungssystem Mecklenburg-Schwerins unter der Weimarer Reichsverfassung* (Inauguraldissertation), 2010, s. 30. Bližšie pozri aj: REDSLOB, R. *Die parlamentarische Regierung in ihrer wahren und in ihrer unechten Form*. Tübingen : Mohr, 1918, 186 s.

V skutočnom (pravom) parlamentarizme je úlohou zákonodarcu určovanie *všeobecnej politiky* (allgemeine Politik), v ktorej rámcoch musí byť vláde, naopak, umožnený slobodný výkon moci. V prípade konfliktu oboch orgánov musí, podľa Redslobovej teórie, prísť k návratu moci pôvodnému zdroju – ľudu, ktorý rozdá „politické karty“ nanovo. Postarať by sa o to mal štátny orgán so špecifickou arbiterskou pôsobnosťou, ktorý vznikajúci konflikt (medzi parlamentom a vládou) včas identifikuje, parlament rozpustí a iniciuje nové voľby. Na to je však potrebná nielen nezávislosť takéhoto orgánu, ale aj rovnako silná legitimita akou disponuje samotný parlament.

Redslobove úvahy mali počas rokovaní ústavného výboru veľký ohlas. Varovania pred *parlamentným absolutizmom* si poslanci spájali najmä s rizikom rastúcej popularity radikálnej ľavice, ktorej členovia by v Ríšskom sneme mohli v budúcnosti obsadiť väčšinu kresiel a paralyzovať tak najdôležitejší orgán v štáte.⁴³ Z týchto dôvodov predstavovalo vytvorenie kontrolnej poistky pred hrozbou znefunkčnenia ústavného systému racionálny krok, ktorý nikto nespochybňoval.

Na základe uvedených pohnútok bola do Weimarskej ústavy zapracovaná priama voľba hlavy štátu a v zmysle čl. 25 aj právomoc prezidenta rozpúšťať Ríšsky snem.⁴⁴ Ojedinelým kritickým hlasom bol v tejto diskusii príspevok poslanca Gustava Fischera (SPD), ktorý síce nerozporoval existenciu prezidentskej právomoci rozpúšťať Ríšsky snem, nepozdávala sa mu však široká diskrecia, ktorá bola hlave štátu v tomto prípade poskytnutá. Ríšsky prezident totiž, v zmysle čl. 25 Weimarskej ústavy, mohol parlament rozpustiť kedykoľvek.⁴⁵ Obmedzený bol iba dôvodmi rozpustenia, ktoré nemohol využiť opakovane. Poslanec Fischer upozornil Preuša, že takto formulovaná právomoc dodáva ríšskemu prezidentovi väčšiu silu, než akou pôvodne disponoval samotný cisár.⁴⁶ Tomu v zmysle čl. 24 ústavy z roku 1871 taktiež prislúchala právomoc rozpúšťať parlament, avšak iba na výslovnú žiadosť Ríšskej rady, s ktorou cisár následne vyjadroval súhlas.⁴⁷

Preuš akúkoľvek kritiku odmietol. Na margo prezentovanej námietky uviedol, že v súlade s teóriou mocenského vyváženia bola obdobná právomoc poskytnutá aj Ríšskemu snemu, ktorý by prípadnému zneužívaniu čl. 25 mohol kedykoľvek efektívne zabrániť. Preuš tým mal na mysli právomoc Ríšskeho snemu vyhlásiť dvojtretinovou väčšinou ľudové hlasovanie o odvolaní prezidenta, ktorého prostredníctvom by parlament dokázal hlavu štátu predčasne zbaviť funkcie. Vo svojej reakcii však opomenul spomenúť, aký následok by neúspech, resp. nedostatočná účasť na takomto hlasovaní Ríšske-

⁴³ KAISER, A.-B. *Die Verfassung...*, s. 181 – 182.

⁴⁴ Funkčné obdobie ríšskeho prezidenta malo byť podľa prvého návrhu Weimarskej ústavy až 10-ročné. Neskôr prišlo k úprave a dĺžka funkčného obdobia bola stanovená na 7 rokov. Bližšie pozri: PREUSS, H. *Das Verfassungswerk von Weimar*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2015, s. 540.

⁴⁵ Anschütz v Komentári pripustil dokonca aj možnosť rozpustenie Ríšskeho snemu ihneď po voľbách, teda ešte pred uskutočnením prvého oficiálneho zasadnutia. Bližšie pozri: ANSCHÜTZ, G. *Ein Kommentar...*, s. 196; Skúmaniu totožnosti dôvodov vedúcich k rozpusteniu Ríšskeho snemu sa bližšie venoval Carl Schmitt. Bližšie pozri: SCHMITT, C. *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924 – 1954* (4. Auflage). Berlin : Duncker&Humblot, 2003, s. 13 – 28.

⁴⁶ PREUSS, H. *Das Verfassungswerk...*, s. 227 (19. Sitzung).

⁴⁷ Ríšsky snem bol v období rokov 1871 – 1918 rozpustený cisárom celkovo štyrikrát (1878, 1887, 1893, 1906).

mu snemu priniesla. Viedla by totiž k jeho obligatórnemu rozpusteniu, zatiaľ čo ríšskemu prezidentovi by zabezpečil obnovenie 7-ročného mandátu.⁴⁸

Preußov sebavedomý prístup pramenil v presvedčení, že sa mu skutočne podarilo naplniť Redslobovu teóriu o nutnosti existencie dvoch rovnocenných najvyšších štátnych orgánov, vytvárajúcich stabilnú mocenskú rovnováhu (*Gleichgewicht*).⁴⁹ V procese prípravy Weimarskej ústavy sa tým dopustil jedného z najväčších omylov.

Očakávaná dominancia Ríšskeho snemu sa čoskoro ukázala byť iba teoretickou chimérou, a nie triezvym odhadom politickej reality. Už po prvých parlamentných voľbách v roku 1920 sa Ríšsky snem premenil na nesúrodú mozaiku ideologicky vyhranených strán, ktorých predstavitelia neprejavovali prehnanú ochotu vzájomne spolupracovať. Nešlo pritom iba o kolíziu krajne ľavicových a pravicových myšlienok, ktorý parlamentu znemožňoval riadne fungovanie. Dôvodom bola aj vysoká fragmentácia poslaneckého zboru, ktorú spôsobovala chýbajúca uzatváracia klauzula.⁵⁰ Tá by síce neutlmila prítomné hodnotové rozpory, dokázala by však marginálne politické strany udržať mimo parlamentnej arény, čím by sa prirodzene znížil tlak na vytváranie mnohočlenných koalícií.

Práve absencia uzatváracej klauzuly, ktorá bola tvorcami Weimarskej ústavy označená za *nedemokratickú*, spôsobila, že v období rokov 1919 – 1933 získali aspoň jeden mandát reprezentanti 29 rôznych politických strán. Nebolo preto ničím výnimočným, že v snahe o dosiahnutie parlamentnej väčšiny muselo opakovane prichádzať k spájaniu piatich až šiestich politických strán (1925, 1928). Vznikali aj tzv. *veľké koalície* (*Große Koalitionen*), ktorých súčasťou boli tak ľavicové (SPD, Zentrum, DDP), ako aj pravicové strany (DVP).⁵¹ Pohnútkou pritom v žiadnom prípade nebola ich „hodnotová rezonancia“, ale iba pragmatická snaha o oddialenie ďalších parlamentných volieb. Napriek tomu sa vláda podporená parlamentnou väčšinou stala vo Weimarskej republike výnimkou potvrdzujúcou pravidlo. Ilustruje to fakt, že počas jej 14-ročnej existencie sa pri moci vystriedalo celkovo dvadsať vládných zoskupení, z ktorých iba dve boli podporené parlamentnou väčšinou (1919, 1923).⁵²

Ríšsky snem si pozíciu vedome oslaboval aj prijímaním tzv. zmocňovacích zákonov (*Ermächtigungsgesetze*), ktoré vládu splnomocňovali na vydávanie opatrení s mocou zákona. S faktickým presunom zákonodarnej činnosti na iný štátny orgán Weimarská ústava vôbec nepočítala. Napriek tomu nebolo prijímanie zmocňovacích zákonov pre poslancov novinkou. Obdobným spôsobom (sub)delegoval Ríšsky snem vlastnú právomoc na vládu aj počas prvej svetovej vojny. Vláde mali zmocňovacie zákony poskytnúť

⁴⁸ PREUSS, H. *Das Verfassungswerk...*, s. 65, 228; Podstatným rozdielom vo využití oboch právomocí je aj nutnosť Ríšskeho snemu dosiahnuť pri hlasovaní dvojtretinovú väčšinu, zatiaľ čo ríšskeho prezidenta takáto podmienka nelimitovala.

⁴⁹ „...*der echte Parlamentarismus setzt nämlich zwei einander wesentlich ebenbürtige höchste Staatsorgane voraus (...)*“ Bližšie pozri: PREUSS, H. *Das Verfassungswerk...*, s. 147 – 148.

⁵⁰ FABIO, U. D. *Die Weimarer Verfassung*. München : C. H. Beck, 2018, s. 131 – 133; pre získanie jedného mandátu bolo potrebných približne 60 000 odovzdaných hlasov.

⁵¹ Podporu „veľkej koalície“ získali vlády Gustava Stresemanna (1923) a Hermanna Müllera (1928).

⁵² V kritickom období rokov 1919 – 1923 sa pri moci vystriedalo celkovo deväť vlád.

možnosť rýchlej reakcie v situáciách, pri ktorých by dlhší „reakčný čas“ Ríšskeho snemu nemusel byť postačujúcim nástrojom na ich zvládnutie.

V období Weimarskej republiky boli zmocňovacie zákony prijímané dvojtretinovou väčšinou, čím z hľadiska právnej sily získavali kvázi ústavný charakter. Pre vládu bolo pri ich uplatňovaní limitujúcim prvkom iba časové obmedzenie platnosti, stanovené Ríšskym snemom. Ten v zmocňovacích zákonoch vždy špecifikoval aj ich tematické zameranie, často však natoľko vágne, že ich uplatnenie bolo takmer bezhraničné.⁵³ Ríšsky snem prijal v období rokov 1919 – 1927 celkovo osem zmocňovacích zákonov. Nepriamo sa tým pripravoval o možnosť zasahovať do kľúčových rozhodovacích procesov, čím v očiach verejnosti význam tohto ústavného orgánu nevyhnutne klesal. Postupne sa tým odhaľovala aj nefunkčnosť Redslobovej vízie o dosiahnutí *rovnováhy* (Gleichgewicht) medzi ústavnými orgánmi.

Čoraz evidentnejšia neschopnosť Ríšskeho snemu naplniť svoj pôvodný potenciál viedla k tomu, že sa ťažisko mocenského rozhodovania začalo presúvať na stranu ríšskeho prezidenta, pre ktorého verejnosť okamžite našla priliehavé pomenovanie – *Ersatzkaiser* (náhradný cisár).

Pokračovanie: V tretej časti série o Weimarskej ústave priblížime postavenie a právomoci ríšskeho prezidenta. Zhodnotíme tiež špecifiká prístupu k výkonu prezidentskej funkcie Friedricha Eberta (1919 – 1925) a Paula von Hindenburga (1925 – 1934).

Literatúra

Monografie

- ANSCHÜTZ, G. *Die Verfassung des deutschen Reichs vom 11. August 1919 – Ein Kommentar für Wissenschaft und Praxis* (14. Auflage). Berlin : Scientia Verlag Aalen, 1987, 800 s.
- CONZE, E. *Velká iluze – Versailles 1919 a nové uspořádání světa*. Praha : Euromedia Group, 2021, 464 s.
- Der Vertrag von Versailles Friedensvertrag*. Frankfurt am Main : Ullstein GmbH Verlag, 1978, s. 236
- DREIER, H., WALDHOFF, CH. (Hrsg.) *Das Wagnis der Demokratie – Eine Anatomie der Weimarer Reichsverfassung*. München : C. H. Beck, 2018, 424 s.
- DREIER, H., WALDHOFF, CH. *Weimars Verfassung – Eine Bilanz nach 100 Jahren*. Göttingen : Wallstein Verlag, 2020, 398 s.
- FREITAG, C. *Das parlamentarische Regierungssystem Mecklenburg-Schwerins unter der Weimarer Reichsverfassung* (Inauguraldissertation). Rostock : Juristische Fakultät der Universität Rostock, 2010, 206 s.
- FABIO, U. D. *Die Weimarer Verfassung*. München : C. H. Beck, 2018, 299 s.
- HITLER, A. *Mein Kampf*. München : Eher Verlag, 1943, 784 s.
- KÄMPER, H., SCHMIDT, H. (Hrsg.) *Das 20. Jahrhundert. Sprachgeschichte – Zeitgeschichte*. Berlin : De Gruyter Verlag, 1998, s. 225 – 248
- KERVÉGAN, J.-F. *Co s Carlem Schmittem?* Praha : Oikoymenth, 2015, 240 s.
- KÜHNE, J.-D. *Die Entstehung der Weimarer Reichsverfassung* (Schriften des Bundesarchivs 78). Düsseldorf : Droste Verlag, 2018, 996 s.

⁵³ Zmocňovací zákon z 8. decembra 1923 (RGBl, Teil I, Band 1923, NR. 126, s. 1179) napríklad oprávňoval Ríšsku vládu na prijímanie opatrení, ktoré budú vyhodnotené ako potrebné s ohľadom na núdzu (Not) ľudu a riše.

- MOMMSEN, H. *Die verspielte Freiheit – Aufstieg und Untergang der Weimarer Republik*. Berlin : Ullstein Buchverlage GmbH, 2018, 857 s.
- PREUSS, H. *Das Verfassungswerk von Weimar*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2015, 765 s.
- REDSLOB, R. *Die parlamentarische Regierung in ihrer wahren und in ihrer unechten Form*. Tübingen : Mohr, 1918, 186 s.
- SCHMITT, C. *Verfassungslehre* (11. Auflage). Berlin : Ducker & Humblot, 2017, 426 s.
- SCHMITT, C. *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924 – 1954* (4. Auflage). Berlin : Duncker & Humblot, 2003, 517 s.
- STIER-SOMLO, F. *Reichs- und Landesstaatsrecht I*, Berlin-Leipzig: Walter de Gruyter & Co, 1924, 726 s.
- WINKLER, H. A. *Der lange Weg nach Westen. Deutsche Geschichte I. Vom Ende des Alten Reiches bis zum Untergang der Weimarer Republik*. München : C. H. Beck, 2014, 652 s.
- WINKLER, H. A. *Weimar 1918 – 1933. Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*. 3. Auflage. München : C. H. Beck, 2019, 711 s.

Články

- STEGER, B. Der Hitlerprozess und Bayerns Verhältnis zum Reich 1923/24. In *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1977, 25. Jahrgang, Heft 4, s. 465